

lată-l tânăr, în fotografiile de la începutul studiilor în Franța, când se hotărâse să intre în Legiunea străină pentru că tatăl său nu îi îngăduia să studieze pictura. Barbă rară, păr rebel și o față destul de plină, deloc belicoasă. În atelierul lui Gustave Moreau apare într-o fotografie de grup : e în ultimul rând, în dreapta, înalt, suplu, cu o barbă sălbatică, pălărie cu boruri late și haina strânsă la toți nasturii. Aceeași barbă ca în autoportretele de la începutul secolului. La acea vreme, Pallady, care nu ieșise încă din umbra lui Gustave Moreau, picta primele mari compoziții simboliste – alegorii bipolare, narativ-abstracte, întrupate în figuri stranii, cu fețe impenetrabile, intitulate *Ofelia – Spre Ideal*, *Juana – Nostalgie*, *Căință – Fiul rățăcitor*, *Suzana*, *Torcătoarea*.

Pallady era pasionat de scrimă. A fost membru al Floretei, club fondat în 1864 de Horia Rosetti aflat lângă Cișmigiu. Mai târziu, când vârsta l-a obligat să se retragă, își amintea cu nostalgie de tovarășii de scrimă din tinerețe. La Dresda, în 1887, s-a înscris în asociația Saxonia, unde a practicat sabia și floreta. Din acea vreme a rămas cu o cicatrice în creștetul capului¹. Scrima făcea atât de intim parte din personalitatea sa, încât analogia între mănuierea spadei și atacul pânzei cu penelul, între monograma cu care își marca lucrările și mânerul armei este remarcată de mai toți exegeții săi. « Din cele două litere inițiale ale numelui său, Theodor Pallady, care mănuieste penelul cu o nu mai puțin de mare dibăcie decât spada, îmbină o scurtă și hotărâtă hieroglifă, un semn asemănător cu mânerul unei rapiere. »²

A fost eroul câtorva dueluri. Legendar a rămas, fără îndoială, cel provocat de aventura cu viitoarea sa soție. Folclorul epocii ne-a lăsat diferite versiuni : Grigore Ghica – « Amorezat de nevasta lui Constantin Diamandy, diplomat de carieră, s-a dus la ei acasă, a sunat, i s-a deschis, a intrat – ea era în capul scării –, a spus : „*Allons, Jeanne !*” Jeanne a coborât, au plecat împreună ; bietul Diamandy, de la balcon, a asistat la scenă... Duel, divorț. »³ Varianta Ștefan Nenițescu : « Erau la masa obișnuită Matisse, Marquet, Rouault

¹ Ionel Jianu, *op. cit.*, p. 14.

² Manuscris al lui Ștefan Nenițescu – Adina Nanu, articolul citat din « Colocviul Theodor Pallady ».

³ Grigore Ghica – *Grigri*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, p. 176.

și Fargue. El lipsea și ei vorbeau de el, căci Pallady se căsătorise în dimineața acelei zile, prima și ultima oară. Dragoste înflăcărată, ca între Romeo și Julieta, și aproape o răpire, deși nu tocmai pe scară de mătase. La un banchet viitoarea sa soție era alături de bărbatul ei legitim, Diamandy ; Pallady intrase în restaurant, se oprise și întrebase cu voce tare : — Atunci, ce-ai hotărât să faci ? Vii cu mine ? Doamna se sculase și ieșiseră împreună. »¹ A urmat un duel cu pistolul. Despre un alt duel, de data asta cu sabia și mai puțin celebru, își amintea Al. Rosetti : « La gară, la plecarea din București, scosese capul pe fereastra compartimentului. Întrebat de însoțitoarea rămasă pe peron dacă e singur în cabină, Pallady i-a răspuns că mai călătorește cu el „un imbecil”. După plecarea trenului, „imbecilul” s-a prezentat și i-a înmânat cartea sa de vizită. Era un ofițer din armata austriacă. Au convenit să se întâlnească la Viena peste trei luni. S-au luptat cu sabia – arma aleasă de cel insultat – și amândoi partenerii au fost răniți. »²

După primul război, când reputația sa de artist nonconformist provoca deja curiozitatea contemporanilor, costumația sa făcea deja parte din legendă. Indiferentă la modă, garderoba artistului e un amestec de eleganță și tradiționalism. Ceea ce spune Pallady despre artă e valabil și pentru felul în care se îmbracă : « Eu nu sunt modern. Sunt din toate timpurile. »³ Poartă vestoane lungi, din postav gros, pantaloni cadrilați, papioane viu colorate. Grigore Ghica ni-l descrie : « Se îmbrăca în genul lui ; ce pune pe el cădea bine. Vestoanele din pânză de sac⁴, aba, din țol ; cravatele fistichii la dânsul nu „țipau”. Purta ciorapi albi : „numai așa picioarele pot fi curate ...” ; pantofi tăiați la vârf, în plisc de rață. Paltoane largi din suman ; pălării plate, gen andaluz. Nimeni n-a îndrăznit să-l imite. »⁵

Astfel l-a surprins Jean Al. Steriadi în expoziția sa din 1935. Părul și barba i-au încărunțit. Cu mâinile la spate, oprit parcă din plimbarea neliniștită între cei patru pereți cu două rânduri de tablouri, Pallady întoarce capul, privindu-ne mirat. Parcă nu e același cu personajul din trăsură, degajat și sigur pe sine, ce apare într-un alt crochiu al lui Steriadi. Îi recunoaștem profilul, pălăria,

¹ Șt.I. Nenițescu – « Theodor Pallady », *Arta*, nr. 2, 1971.

² Al. Rosetti – *Theodor Pallady*, « Cartea albă », E.P.L., București, 1969 – în *Pallady-mărturii*, *op. cit.*, p. 126.

³ Petru Comarnescu – « Pallady », *Contemporanul*, 26 mai 1967 – în volumul *Pallady-mărturii*, p. 261.

⁴ Mai curând saiac sau șiac – postav aspru de lână, din care se fac haine țărănești și rase călugărești.

⁵ Grigore Ghica, *op. cit.*, p. 175.

bastonul cu cap de rață și ghetrele. Două secvențe care spun câte ceva despre relația artistului cu cei din jur și cu arta sa. Jianu, care l-a cunoscut, scria : « Singurătatea l-a învățat să se închidă în sine. Luciditatea l-a depărtat de oameni, de gesturile lor inutile, de frământările și risipirile lor. De aceea, când revine în mijlocul lor, pare stângaci și brusc, violent și chiar nedrept uneori. »¹ Expozițiile erau prilej de neliniști, și nu numai organizatorice. Preț de două săptămâni, artistul era confruntat cu propriile opere : « Nici nu-ți dai seama cât de mult sufăr de imperfecțiunile unui tablou », spunea. Deprimat, îi împărtășește lui Al. Rosetti « un plan (romantic) de inaugurare a expoziției retrospective a picturii sale : la ora fixată pentru deschiderea expoziției, lumea se îngrămădește în fața ușei încuiate. Bătăi în ușă, exclamații, ușa rămâne însă închisă. Deodată, răsună un foc de armă. Lumea se precipită, ușa cedează. De-a curmezișul intrării zace corpul neînsuflit al maestrului, care s-a sinucis cu prilejul inaugurării festive a expoziției operei sale. »²

Iată-l în 1940. E îmbrăcat cu aceeași haină. Îl întâlnește pe K. Zambaccian – « îmi arată cu mândrie vestonul său din saiac mănăstiresc, pe care îl purta de peste un sfert de veac, uzat și cârpit cu ață mai groasă, cu petice vizibile, de care se mândrea ca de niște răni »³. Zambaccian și Pallady sunt fotografiați trecând prin fața Teatrului Național. Pictorul poartă pălăria cu boruri largi și aceeași haină din alte vremuri, dar peticele nu se văd. Silueta îi e la fel de elegantă.

Câteva accesorii se cer amintite. Bastonul cu cap de rață, immortalizat de Steriadi la București, a rămas la Paris, în atelierul din Place Dauphine. Răut a avut grijă să ajungă în țară, împreună cu mapa, paleta și desenele sale. Pallady a mai avut un baston cu ceas pe care, când voia să vadă ora, îl agita amenințător. Astfel s-ar explica, poate, un episod care l-a intrigat pe Al. Rosetti : « Într-o seară, coboram pe strada Știrbey-Vodă. Mă pregăteam să traversez strada Luterană, când mi-a răsărit în față Pallady, venind de la Automobil Club (unde juca zilnic cărți, pierzând sume însemnate). Cum m-a văzut, s-a oprit lângă mine și, fără a scoate vreun cuvânt, a ridicat brațul armat cu un baston subțire, cu intenția vădită de a mă lovi. Am avut atunci prezență de spirit, pentru a evita o situație penibilă, și, apucându-l cu putere de braț, i l-am coborât, exclamând pe un ton răstit : „*Pallady, finissez !*” [...] Nu era să-mi fie dat să-l mai revăd vreodată... »⁴ Alte ceasuri, de data asta de buzunar, apar în naturile sale moarte.

¹ I. Jianu, *op. cit.*, p. 8.

² Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 129.

³ K. Zambaccian – *Pagini despre artă*, Ed. Meridiane, București, 1965, p. 321.

⁴ Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 131.

Purta batiste mari de in, în nuanțe prețioase de oranj, roz, galben, de care își amintea Jacques Bourcier, fiul prietenei lui Pallady, Louise Buges : « Îi admiram mult eleganța inimitabilă și rebelă la imperativele modei. Neavând prestanța sa, nu m-aș fi pretat ridicolului de a-l copia, și totuși, într-o singură privință, l-am imitat : batistele lui din pânză de Cholet, pe care le parfuma discret cu lavandă. Am folosit destul de multe de atunci, iar acum câțiva ani, mama a găsit unele asemănătoare, pe care le-a pus deoparte pentru a le broda cu inițialele mele și care au fost uitate pe undeva. Le-am găsit cu ocazia muștrii, nu cred că se mai fabrică. Vă trimit una, încă scrobită. Veți avea astfel un exemplu a ceea ce erau batistele lui Pallady, un detaliu mărunț poate, dar care, în ochii mei, făcea parte din personalitatea prietenului nostru. »¹

Dacă, în general, Pallady nu avea « curajul bunătații sale »², există și suficiente mărturii pentru a demonstra contrariul. Iată istoria unui papion bălțat care a însemnat mult pentru Grigri Ghica : « Când am ajuns la el [în Place Dauphine], își făcea toaleta ; alături, pe un bec de gaz, fierbeau trei cartofi, dejunul lui. S-a uitat la mine, mă cerceta : „Nu-mi placî, arăți prost : fă ceva, nu știu ce, dar trebuie. De altfel, nici cravata nu te avantajează.“ Mi-a scos papionul, abia cumpărat de la Georges ; mi-a înnodat unul, spanac cu puncte roz – pe al meu, tete de negre, l-a aruncat la pubelă. Am stat de vorbă – părea îngrijorat –, m-a iscodit, m-a scuturat ; probabil a scris tatei. »³

În iarna lui 1940, Jacques Lassaigne, care îl cunoscuse pe artist la Paris în 1937, îl reîntâlnește la București. « Bătrân nebun după desen », Pallady încerca să salveze pe hârtie străzile vechiului București. « Mi-a dat o schiță văzută de la colțul unei străzi vechi. A notat ultima noastră întîlnire : 30 ianuarie 1940. [...] El n-avea să mai revadă Franța niciodată. »

Evenimentele de după război aveau să schimbe definitiv viața lui Pallady. « Bătrânețea lui singuratică s-a prelungit îndelung într-o mare tristețe. Prietenii comuni mi l-au descris rătăcit în decrepitudinile vârstei. Eu, dimpotrivă, păstrez o amintire strălucitoare : îi revăd silueta nervoasă, eleganța veșmintelor, a pelerinelor, a cravatelor legate neglijent, a pantalonilor lui pepit, a bas-toanelor lui, a bărbii lui ca o aureolă, a sfidărilor lui, a tandreței lui tainice, a libertății lui păstrate până la sfârșit. »⁴

¹ Corespondență pe marginea donației lui Jacques Bourcier către Muzeul Național de Artă al României, 1995.

² Ionel Jianu, *op. cit.*, p. 8.

³ Grigore Ghica, *op. cit.*, p. 177.

⁴ Citate din Jacques Lassaigne – « Pallady », eseu publicat în *Secolul 20*, nr. 8, 1969, și în *Pictori pe care i-am cunoscut*, traducere de R. Varia, Editura Meridiane, București, 1970 – în volumul *Pallady-mărturii*, *op. cit.*, p. 294.

Marti [4 martie]

Dejun Sofia

În cursul acestui dejun – la care m-am dus doar din întâmplare, și pentru că un pic am dorit-o – conversația se purta despre evenimente literare, despre muzică, despre cântecele românești interpretate de Maria Tănase ... « Da, am zis eu, merită să fie ascultată și văzută, deși „veșmintele“ nu sunt potrivite cu ceea ce cântă » ... « Mergem s-o ascultăm diseară pe la ora 10 la Luther » ... (mi s-a răspuns). « Dar unde e Luther ? zic eu » ... « În spatele gării. » ... Ah ... Ah ! Aveam întâlnire cu K... în același loc și la aceeași oră. Imaginați-vă ce mutre ar fi făcut toată lumea descoperindu-mă în compania dnei K... Am avut norocul s-o prind la telefon pentru a schimba localul.

Miercuri [5 martie]

El Greco a spus (îmi spune Z) – Nu caut finitul în picturile mele, ci infinitul –

... Da, e foarte bine, dar ! Leonardo da V[inci], cu finitul atingea Infinitul în ale sale.

Într-o operă « vagă » infinitul e sugerat, iar finitul riscă adesea să-l distrugă. Vezi « farmecul » unei eboșe. « Ah, nu o atingeți ! » vi se spune ; oamenii presimt neputința celui ce nu poate merge până la capăt.

Joi [6 martie]

E oare anormal, maladiv să ai în asemenea măsură oroare de semenii tăi ? Sau e rezultatul acestei manii de a tot desena, de a privi – nu fără a vedea (din păcate) atitudinile, chipurile lor ; de a le descoperi tarele... pe care un gest, intonația vocii, râsul, grimasele pe care le surprind și pe care nu mă mulțumesc să le las să dispară ? ... , și pe care brodez și îmi place să divaghez, adăugând la forma materială (vizibilă) ceea ce se petrece – ceea ce îmi închipui – sub fațadă – (?) Ce de sărăcii surprinse, câtă vulgaritate !...

... În schimb, Frumusețea, ritmul, armonia sunt pentru mine odihnă, dar vai, cât de rară... –

Vineri [7 martie]

Plătit hotelul până pe 21 inclusiv

5 040

E mai ușor să cucerești decât să te debarasezi ... după.

Neiubind suntem

Condamnați la moarte...

Deci viața-i doar o luptă

Ce duce la moarte.

Sâmbătă [8 martie]

La restaurant

De un sfert de oră o țin în vârful peniței – Își aranjează neconținut părul, își așază pălăria, se uită în oglinda poșetei, se pudrează, se rujează, se sclifosește ... și o ia de la capăt ... Bărbatul care o însoțește stă cu nasul în farfurie, nu se uită la ea ... ; Nu-i prost ! Se luptă cu capul

de miel. Doar a venit aici să mănânce ! De ea s-a săturat. Cunoaște întregul arsenal din poșeta ei, toate artificiile cu care l-a momit. Se uită la mine de parcă mi-ar spune : Te interesează ? Eu am venit aici să mănânc !

Duminică [9 martie]

/Schiță în cerneală : natură moartă cu flori în pahar, cutie și carte. Variantă la schița din 1 martie/

47.35 Z 19 (8P)

Luni [10 martie]

ora 11 L.son a achitat restul. 50

Vizită la Muzeul K[alinderu], unde L[aserson] și-a manifestat nemulțumirea față de câteva picturi. Era însoțit de doamna inimii sale ... cu care a petrecut 8 zile la Brașov ... e Mare Amor ! ...

Mare Amor și pentru pictura mea.

Z.19.(8).15 Violeta sipet opalin alb

Z.12 (12) 20 Peisaj Pustnicul

Y.30 (15) Portofel roșu 30.

E.37 (8) 15 Peisaj Porquerolles

(80 000).

Marti [11 martie]

ora 3 Las[erson] la el

... Am fost la L.s. pentru a semna tablourile care – cum se întâmplă deseori – nu sunt semnate. ... A trebuit să le dăm jos, să le scoatem din ramă, să le semnez și să le punem iar în ramă ! ... Nu fără oboseală și efort ... Și iată-mă acum anchilozat ... – De unde oare această neglijență (de a nu semna. Ca să zic așa, nu mă gândesc niciodată la asta) ... ? Mă gândesc mai curând la ramă – care trebuie să limiteze « opera » – și care, așa cum spunea (?)... Ingres, e « recompensa pictorului ». În timp ce semnătura ar fi a cumpărătorului – a Amatorului.

Miercuri [12 martie]

Stat toată ziua în pat. Dureri de șale sau sciatică ? ... imposibil să mă mișc ! ...

M-am gândit la viața mea defunctă ... Ce bilanț ! ... încâlcit, pe care aș vrea să-l pun în ordine... – Cel mai neînsemnat fapt are importanța sa. Un indiciu pentru a descâlci acest fir al vieții ce se subțiază sau se îngroașă în funcție de evenimentul sau accidentul ce hotărăște asupra rezistenței sale, a calității, și care trebuie câteodată reînnodat pentru a merge mai departe. –

Dar ce tristețe se degajă din toate astea !!!

Joi [13 martie]

Tot culcat.

J. Mtu a venit să mă vadă și să stăm la taifas despre lucruri care o interesează. Văzându-mi ultima pictură, buchetul de violete, a exclamat cu aceeași satisfacție, admirație (?), plăcere (?) ca și L.s. când a văzut-o și m-a rugat spontan să i-o cedez... –

Se degajă deci din această pânză un dinamism ... – De unde vine el ? Din aranjarea obiectelor ... ? Din raportul dintre culori ... sau din combinația fericită a celor două ?!

Vineri [14 martie]

Despre Cézanne. Geniul său vine tocmai din lipsa de talent ...
... (Fără a exagera). –

Ingres aparține tuturor « epocilor ».

Delacroix este un romantic ... Un mare pictor romantic.

Sâmbătă [15 martie]

– La cizmarul la care mă dusesem pentru niște pantofi obișnuiți ... Niște nemți, 2 bărbați și o femeie, probau pantofi de mare lux. Ea, încălțări de 5 000 lei. Unul dintre ei, papuci pestriți, al căror preț de 3 000 lei i se părea excesiv ... (Le-am servit de interpret – Nu vorbeau decât pe limba lor ...) – ... « Cu acești pantofi ușori, i-am zis eu, toate femeile vă vor cădea la picioare... » Cu 3 000 de lei, sunt de

pomană. ... Femeia, care înțelesese, a început să râdă traducându-i spusele mele.

Duminică [16 martie]

Am dejunat la Capșa cu J[eanne]

– Neavând nimic de citit, am parcurs cartea lui C. Mauclair ! *De la Watteau la Whistler*. Oare cei doi W. și C-ul lui l-au făcut să aleagă tocmai numele lor ?

... Ce incoerență, ce incompetență, ce necunoaștere, lipsă de înțelegere a ceea ce este pictura ... – Pagini întregi de fraze « literare » – și ce literatură ! Despre Ricard « Vorbea misterios despre culori speciale – avea entuziasme inexplicabile (de ce inexplicabile ?) pentru galbenuri de cadmiu și opale ce îi păreau talismane. »

Luni [17 martie] /în continuare/

« Se înrudește cu Prud'hon prin calitatea penumbrelor sale voluptuoase (penumbre voluptuoase ?!) în care se ivește câte un ton rece, un albastru de safir ofilit, o scânteiere de cuarț și de sare gemă, cu Reynolds prin știința magistrală a sacrificiilor necesare concentrării atenției într-un punct revelator... - ...

Toată vibratitatea (?) mângâioasă a dlui Carrière există în Ricard... –

Când este vorba de o figură, el poartă sufletul spre contemplația divinului, asemenea unei lecturi din Novalis (?), Hello. sau Emerson... Figurile sale sunt destul de apropiate de ale dlui Hebert și se înrudesc cu cele mai suculente studii ale dlui Besnard. » –

... Și așa mai departe !!!

Marti [18 martie]

Dejun J[eanne] (Sofia)

Era și dna S... – n-o mai văzusem de mai bine de un sfert de veac – n-am recunoscut-o și nu mi-aș fi închipuit că este aceeași femeie încântătoare pentru care mă înflăcărasem (pe vremea când mă mai înflăcăram pentru aparențe). În timpul mesei am vorbit tocmai despre cum s-au schimbat unii. « Am întâlnit-o pe dna X., zise ea, pe

care n-am recunoscut-o. În schimb, dra Y., care a făcut cunoștință cu mine acum 20 de ani ... m-a recunoscut imediat !!! » M-am abținut a-i spune ... !

Miercuri [19 martie] /continuarea textului/

... Căci ar fi trebuit să-i mărturisesc că Ea nu mai e cea de altădată ... și că pentru mine spiritul contează mai mult decât materia.

Vineri [21 martie]

Scrisoare de la André Rouveyre – care m-a emoționat – Vorbește despre lucruri de demult ... și de azi – despre untura de pește pe care mă sfătuiește s-o iau ... l-a întinerit cu 20 de ani, spune el (?!). Copilăros ca atunci când, la Bele-Arte, purta monoclul pe care îl credea indispensabil ... eleganței sale ... De atunci a renunțat la monoclu – dar nu și la a plăcea femeilor, care îl preocupă într-atât, încât ia untură de pește ... pentru a fi ... la « Înălțime ».

Sâmbătă [22 martie]

Primit 30... de la L.s. rest 50

A ales și reținut :

H.78 Peisaj Aix (8) 20

Z.2 Scoică Cy mimoze (12) 20

Z.10 Gutui, narghilea (20)... 25

Y.Nud culcat Y.76 (15) 35

Y.6 Reverie (Mallarmé) chitară 30

Y.27 Chitară plantă verde (30) 40

170

50

Total rest de primit 220